

8. Берг А. И. Информация и управление. — М., 1966. — С. 422; Зуйков Г. В. Предмет, задачи и система курса «Основы научного управления и труда в ОВД». — М., 1971. — С. 114.
9. Украинцев Б. С. Развитие в процессах управления. — М., 1978. — С. 32; Афанасьев В. Г. Наука управления обществом. — М., 1973. — С. 611.
10. Роша А. П. Введение в теорию организационного управления. — М., 1992. — С. 110.
11. Алексин Ю. П. Выявление и расследование очагов преступлений: теория и практика. — Одесса, 1996. — С. 146.
12. Ларип А. М. Расследование по уголовному делу: Планирование, организация. — М.: Юрид. лит., 1970. — С. 59.
13. Шепитько В. Ю. Криміналістика: Енцикл. слов. — Х.: Право, 2001. — С. 154.
14. Криміналістика / Под ред. В. Ю. Шепитько. — Х.: Одиссей, 2001. — С. 32.
15. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення. — Х.: Основа, 1996. — С. 12.
16. Лукашевич В. Г. Проблеми оптимізації діяльності з розслідування злочинів: Теоретичні та практичні проблеми використання, можливостей криміналістики і судової експертизи у розкритті й розслідуванні злочинів / Укр. акад. внутр. справ. — К., 1996. — С. 17–26.

УДК 316.346.2(-055.2,-055.1)

Н. В. Аніщук,

канд. юрид. наук, доцент кафедри історії держави та права ОНЮА

КОНЦЕПЦІЇ РІВНОПРАВ'Я ЖІНОК І ЧОЛОВІКІВ У СВІТОВІЙ ДУМЦІ

Права жінок є складним, багатовимірним явищем. У різні епохи проблема прав жінок, незмінно залишаючись політико-правовою, набувала релігійно-етичного, філософського звучання. Пов'язано це було з тим, що протягом багатовікової історії людства правовий статус жінок у багатьох випадках мав дискримінаційний характер. Правотворці розглядали жінку як «другорядну особу», яка була практично обмежена у використанні більшості прав та свобод, зокрема, громадянських, політичних, соціально-економічних та культурних.

Людство на шляху утвердження прав і свобод жінок пройшло тернистий шлях, поширюючи принципи рівноправності на дедалі більше коло осіб та відносин між ними. Часто саме боротьба за права жінок, за нові й нові ступені свободи ставала каталізатором широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті тієї чи іншої країни, вела до нового осмислення ролі жінок в їх відносинах із суспільством та державою. Нарешті у XX столітті у більшості країн світу під впливом жіночого руху в законодавчому порядку жінок було визнано повністю рівноправними з чоловіками. А відтак з'явилися права жінок як окремий цілісний інститут.

Хоча на сьогодні більшість жінок юридично отримали рівні з чоловіками права та свободи, однак практично в багатьох країнах світу вони поставлені в неоднакові умови з останніми щодо реалізації себе як індивідуальності. Жінки не беруть активної участі в політичному, економічному, культурному житті країни так, як чоловіки. Усе це вказує на те, що проблема прав жінок у сучасному світі є досить актуальною, як і багато століть тому. У зв'язку з цим постає

потреба для юридичної науки висвітлення процесу формування концепцій рівноправ'я статей у світовій думці, за допомогою якого можна більш чітко обґрунтувати необхідність подальшого вдосконалення політики рівноправ'я в сучасному світі в аспекті забезпечення ефективного механізму гендерної рівності з боку держави та суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, дає підстави стверджувати, що в Україні відсутні праці, які б комплексно розглядали концепції рівноправ'я жінок і чоловіків у світовій думці. Звичайно, окремі аспекти даної проблеми досліджуються в рамках теоретичного аналізу концепції прав людини. Варто звернути увагу на праці вітчизняних учених П. М. Рабіновича [1], В. Ф. Погорілка [2], М. І. Козюбри [3], М. О. Баймуратова [4], Б. А. Пережняка [5] та ін.

Існує багато наукових робіт у сфері дослідження правового статусу жінок. Це, передусім, праці Л. І. Кормич [6], В. П. Глиняного [7], Л. О. Смоляр [8], Н. В. Лавриненко [9], С. Айвазової [10], О. В. Цуницької [11], К. Томашевські [12] та ін.

Однак, на думку автора, вказані вчені в основному зосереджують увагу здебільшого на розгляді прав жінок у цілому, не виявляючи окремо механізму формування концепцій рівноправ'я статей в різні історичні періоди. У зв'язку з цим головною метою дослідження є розгляд базових концепцій рівноправ'я жінок і чоловіків прогресивних діячів світової політико-правової та філософської думки. Для досягнення цієї мети автором була приділена увага вирішенню таких завдань:

- дається визначення поняття «правового статусу жінок»;
- окреслюються основні риси, що виявляють особливості прав жінок;
- аналізуються основні політико-правові теорії рівноправ'я статей у світовій думці;
- надаються висновки щодо поставленої проблеми.

Поняття «правовий статус» жінок відображає всі основні сторони юридичного буття жінок: їхні потреби, інтереси, мотиви, трудова, громадська, політична та інша діяльність, усі види взаємовідносин з державою. Іншими словами, жінки перебувають у певних відносинах із державою, причому конкретний зміст цих відносин визначається перш за все тими правами та обов'язками, що у своїй сукупності складають правовий статус жінок. Але досить часто факт існування окремого інституту правового статусу жінок заперечується в суспільстві, а тому важливо перш за все відповісти на запитання, а чи можна, чи потрібно виділяти поняття прав жінок як цілісного інституту? І тут слід пам'ятати про специфіку цієї групи прав:

— по-перше, великий комплекс прав людини охоплює всі соціальні групи населення, а тому права жінок — це, безперечно, теж права людини, що також є загальнообов'язковим імперативом для всіх. Це уявляється очевидним, але багато людей відмовляють жінкам у вимогах на рівність у контексті людських прав;

— по-друге, права жінок — це також сукупність деяких специфічних прав

і свобод, які зумовлені особливостями соціального і сімейного статусу жінок, що пов'язані з виконанням ними репродуктивної ролі (вагітність, дітонародження і материнство). Саме виконання цієї ролі робить їх уразливими для багаточисельних проявів дискримінації, що виникають з уявлень про жінок як про знаряддя дітонародження і дітовиховання.

Отже, особливість правового статусу жінок полягає в тому, що хоч у більшості випадків основні права жінок невіддільно належать до загальної концепції прав людини, але в деяких випадках вони навіть виходять за її рамки. Мається на увазі та обставина, що найважливіший у світі дар материнства не може реалізувати людина іншої статі. Саме цим має бути детерміновано загальний підхід до всіх прав жінок. Можливість реалізації права на материнство належить лише жінкам, і ніякі надання переваг чоловікам тут неможливі. Тому ця сфера прав є специфічною не лише за характером відносин, а й за особливостями правового регулювання.

Витоки явища, яке згодом стали називати правами жінок, беруть свій початок із найдавніших часів людської історії. Політико-правові теорії рівноправ'я жінок і чоловіків з огляду на історію виникали в різні періоди. Так перші спроби обґрунтування необхідності рівноправності статей можна знайти в епоху античності, зокрема у давньогрецького філософа Платона в діалозі «Держава». У цій праці мисливець констатує ідеальну державу, в якій всупереч патріархатним звичаям свого часу проголошує тезу про придатність жінок до всіх видів загальнокорисної діяльності, аж до найвищих форм: філософії та управління державою. Їх здатності залежать не від статі, як і в чоловіків, а від індивідуальних здатностей та схильностей. Згідно з Платоном, «сили природи рівно розлиті в обох живих істотах: по природі всім справам причетна і жінка, всім і чоловік; але жінка в усьому слабіше за чоловіка». Однак у цій її слабкості не можна бачити підвалини для того, щоб «усе передписували чоловікам, а жінкам нічого». Отож, щодо охорони держави «природа жінки і чоловіка — одна і та ж, окрім того лише, що перша слабіша, а друга сильніша!» [13]

Ці егалітаристські ідеї Платона були підхоплені в епоху Відродження видатними філософами Т. Мором і Т. Кампанеллою, італійською письменницею К. Пизанською. Зокрема, остання у своїх літературних творах «Скарбниці дам» та «Місто дам» закликає створити суспільство, в якому чоловіки і жінки будуть рівними [14].

На початку XVIII ст. знову розгортаються теоретичні суперечки щодо становища жінок у суспільстві, які мали на меті спростувати традиційні погляди на жінку та обґрунтувати її право вважатися такою ж повноцінною людиною, як і чоловік. Підтвердженням цьому можуть слугувати, наприклад, твори французьких прогресивних діячів К. Аґріпі «Декларація про благородство і переваги жіночої статі над чоловічою», П. де ля Барр «Про рівність обох статей», які доводили та переконували, що жінка народжується такою ж вільною особистістю, як і чоловік, і що нерівність статей породжується умовами життя, неосвіченістю, а не природним призначенням [15]. Ці ідеї поділяли просвітителі Вольтер, Дідро, Монтеск'є, Гельвецій, Руссо. Зокрема, останній писав: «Усе,

що чоловік і жінка мають спільного, належить до людської природи; усе, чим вони відрізняються один від одного, належить до статі» [16]. Що ж стосується вікових відмінностей, то, включаючи їх до складу людської природи, він розглядав їх як принципово однакові для всіх країн та епох [17]. Таким чином людська природа була зрозуміла як деякий інваріант або запрограмована Природою з великої літери сукупність однакових у всіх людей властивостей і однаково спрямованих їх змін [18].

Суспільство робило спробу заявити про існування жінки як його суб'єкта. Кондорсе підтримав Олімпію де Гуж, яка запропонувала на розгляд французького Конвенту «Декларацію прав жінки» відповідно до Декларації прав людини. У ній вона заявила, що жінка не менш здібна виступати як повноправний суб'єкт основних громадянських прав — на свободу, володіння власністю. Здоровий глузд вимагав встановити законодавчо рівноправ'я обох статей [19]. Але суспільство ще не було підготовлене до сприйняття цих ідей. Олімпію в листопаді 1793 р. по фальшивому доносу відправлено на ешафот. А в 1804 р. Конвент прийняв цивільний кодекс Наполеона, в якому ст. 312 свідчила, що жінка немає ніяких громадянських прав та перебуває під опікою чоловіка [20].

Початок XIX століття ознаменується появою у Франції феміністських ідей соціалістів-утопістів Ш. Фур'є і Сен-Сімона. Вони виступали за справжню свободу жінки. Пам'ятними залишилися слова Ш. Фур'є про те, що в кожному суспільстві ступінь емансипації жінки є природне мірило загальної емансипації [21].

Ідея визволення жінок проходить через усе XIX століття. Одним із її прихильників був англійський філософ і громадський діяч С. Мілль, який виступав за надання жінкам виборчих прав. У своїй праці «Поневолення жінок» С. Мілль пише про те, що жінки перебувають у становищі залежного класу [22]. В 1867 р. він виступив перед парламентом з першою у світі промовою щодо надання жінкам права голосу [23]. Однак право голосу жінки вперше отримали в Новій Зеландії в 1893 р., а право бути обраними в 1908 р. у Фінляндії [24].

Проблема рівного статусу визначила у XIX столітті оформлення і розвиток жіночого руху за реалізацію своїх громадянських прав, що ґрунтувався на різних видах феміністської ідеології. Подальше формування стандартів у галузі прав жінок активізувалося вже після Другої світової війни, коли питання захисту прав жінок широко вийшло за вузьконаціональні межі і стало об'єктом регулювання міжнародного права. У середині XX століття світове співтовариство нарешті визнало рівноправність статей як один із найважливіших принципів міжнародно- та національно-правового інституту захисту прав людини.

Отже, історія становлення та розвитку прав жінок бере свій початок ще з глибокої давнини, коли в Стародавній Греції зароджувалися перші політико-правові концепції рівноправ'я статей. І хоча вже пройшло багато століть від античного періоду, на жаль, сьогодні все ще залишається багато нерозв'язаних питань у сфері захисту прав жінок, зокрема, доцільності введення системи гендерного квотування, подолання работоргівлі жінками та ін.

Для того щоб ці проблеми вирішувалися належним чином, необхідно, щоб

вони стали складовою частиною політичної та правової культури. Цивілізоване суспільство має бути ознайомленим із політико-правовими поглядами видатних вчених, зокрема, у сфері гендерної рівності. Адже сучасні загальновизнані стандарти в галузі прав жінок відбивають багатовіковий досвід усіх народів світу, є спільним надбанням усього людства.

Література

1. Права людини і громадянина: проблеми реалізації в Україні / АПН України, Львів. лаб. прав людини; Ред. П. М. Рабішович. — К.: Ін Юре, 1998. — 119 с.
2. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко, В. В. Головенченко, М. І. Сірий; Пап. Академія наук України. — К.: Ін Юре, 1997. — 52 с.
3. Козюбра М. Права і свободи людини і громадянина у новій Конституції України // Адвокат. — 1996. — № 2. — С. 3–6.
4. Баймуратов М. О. Локальна система захисту прав людини в Україні: сутність та становлення // Юридична освіта і правова держава: (До 150-річчя юрид. ін-ту ОДУ): Зб. наук. праць. — Одеса, 1997. — С. 96–102.
5. Пережляк Б., Аликова Е. Социально-культурные права, свободы и обязанности граждан // Юрид. вестн. — 1996. — № 1. — С. 55–58.
6. Кормич Л. І. Політика рівних прав — єдиний шлях до політичної стабільності // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць / Голов. ред. С. В. Ківалов; Відп. за вип. Л. І. Кормич. — Одеса, 2001. — Вип. 10–11. — С. 8–19.
7. Глипяный В. П. Правовое положение замужней женщины с древнего времени и до конца XIX в. — Одесса: Юрид. л-ра, 1999. — 304 с.
8. Смоляр Л. О. Жіночий рух України як чинник гендерної рівноваги та гендерної демократії в українському соціумі // Перехрестя. — 2000. — № 8. — С. 20–25; № 9. — С. 15–20; № 10. — С. 8–12.
9. Лавриненко П. В. Женщина: самореализация в семье и обществе (гендерный аспект). — К.: ВИПОЛ, 1999. — 172 с.
10. Айвазова С. К истории феминизма // Общественные науки и современность. — 1992. — № 6. — С. 154–161.
11. Цуницька О. В. Інституціоналізація міжнародного жіночого руху в XIX–XX століттях // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. праць / Відп. ред. Л. І. Кормич. — Одеса, 1998. — Вип. 3–4. — С. 9–13.
12. Томашевски К. Права женщин: от запрета дискриминации к ее искоренению // Международ-ный журнал социальных наук. — 1999. — № 25. — С. 91–106.
13. Асмус В. Ф. История античной философии. — М.: Высш. шк., 1965. — С. 186.
14. Лавриненко П. В. Вказ. праця. — С. 29.
15. Бовуар де, Симоа. Друга стаття: У 2 т. — К.: Основи, 1994. — Т. 1. — С. 155–156.
16. Руссо Ж. Ж. Избранные сочинения. — М., 1961. — Т. 1. — С. 546.
17. Руссо Ж. Ж. О причинах неравенства. — С.Пб., 1907. — С. 160.
18. Гельвеций К. О человеке, его умственных способностях и его воспитании. — М.: Наука, 1938. — С. 75.
19. Айвазова С. Вказ. праця. — С. 157.
20. Там само. — С. 158.
21. Лавриненко П. В. Вказ. праця. — С. 30.
22. Там само.
23. Цуницька О. В. Вказ. праця. — С. 5.
24. Томашевски К. Вказ. праця. — С. 91.